

Obszernego podsumowania dyskusji dokonał Walter Ulbricht, I sekretarz KC SED, zalecając pisarzom, aby poznawali problematykę produkcji przez włączenie się w jej proces i dyskutowali swoje dzieła przed ich opublikowaniem w środowiskach, o których piszą. Zaznaczył on w swoim przemówieniu, że narada nie była poświęcona sprawom czysto artystycznym — chodziło głównie o ustalenie właściwego stosunku świata kultury do władzy robotniczo-chłopskiej, do kierowniczej roli partii i budownictwa socjalistycznego w NRD⁷. W sprawozdaniu Biura Politycznego do Komitetu Centralnego SED czytamy na temat narady, jej przebiegu i wyników co następuje:

„Narada była bezpośrednią kontynuacją rozmów i dyskusji prowadzonych na temat naszej polityki kulturalnej przez kierownictwo partii i towarzysza Waltera Ulbrichta osobiście już przed VI Zjazdem SED i rozstrzygniętych ostatecznie na VI Zjeździe. W życiu kulturalnym istniały próby przeniesienia polityki pokojowej koegzystencji między państwami o różnych ustrojach społecznych w dziedzinę ideologii. Znalazło to swój wyraz nie tylko w dyskusjach, lecz również w niektórych dziełach. W tych dziełach obraz człowieka naszych czasów został zniekształcony i skarykaturowany. Zwalczenie kultu jednostki zostało przez niektórych pisarzy i artystów wykorzystane w celu otwartego lub zamaskowanego atakowania słusznej polityki partii i rządu, względnie w celu atakowania i zwalczania realizmu socjalistycznego jako jedynej metody twórczej sztuki socjalistycznej...

...Narada zadokumentowała jedność i zwartość woli twórców przeprowadzenia uchwał Zjazdu i aktywnego poparcia polityki rządu i partii”⁸.

Teresa Pictrowiak

PIĘTNASTCIE LAT „USTAWY O ZAGWARANTOWANIU PRAW LUDNOŚCI SERBOŁUŻYCKIEJ”

Dn. 23 III 1963 r. minęła 15 rocznica uchwalenia przez parlament (*Landtag*) saski „Ustawy o zagwarantowaniu praw ludności serbołużyckiej”.

Po bardzo burzliwym w dziejach Łużyc okresie walki o prawa narodowe w XIX i na przełomie XIX i XX w. pierwszą próbą przeprowadzenia ustawy regulującej sytuację prawną Serbołużyczan w Niemczech była inicjatywa Komunistycznej Partii Niemiec. W dn. 17 II 1927 r. poseł Bötcher z ramienia frakcji KPD w *Landtagu* saskim przedłożył projekt ustawowego uregulowania praw ludności serbołużyckiej na ówczesnych Łużycach saskich. W uzasadnieniu wniosku powiedział on:

„W interesie lużyckiej grupy ludnościowej — robotników, chłopów i drobnych rzemieślników serbołużyckich, leży żądanie gruntownej zmiany polityki władz miejscowych wobec nich. Mówiąca po lużycku ludność musi uzyskać możliwość utrzymania i kultywowania swych dóbr kulturalnych i językowych. Wszelkie szkody, jakie poniosła mówiąca po lużycku ludność w następstwie jej geograficznego włączenia w tereny językowo niemieckie, powinny być natychmiast usunięte”.

⁷ Zur Durchführung der Parteitagebeschlüsse auf dem Gebiet der Kunst. Aus dem Schlusswort des Genossen Walter Ulbricht auf der Beratung des Politbüros des Zentralkomitees und des Präsidiums des Ministerrates mit Schriftstellern und Künstlern am 26. März 1963. „Neues Deutschland” z dn. 4 IV 1963 r.

⁸ Aus dem Bericht des Politbüros an die 2. Tagung des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands. Berichterstatter E. Honecker. (Thum. T. P.). „Neues Deutschland” z dn. 13 IV 1963 r.

Sam projekt sformułowany został następująco:

- „1. Władze dbać będą o to, aby wszelkie urzędy w łużyckim obszarze językowym posługiwały się przy kontaktowaniu się z ludnością serbołużycką, obok języka niemieckiego, także łużyckim. Każde uchybienie w tej dziedzinie będzie surowo karane.
2. W szkołach wprowadza się język łużycki jako język wykładowy. Język niemiecki może być włączony w program szkolny jako przedmiot nauczania.
3. Wszelkie przejawy dyskryminacji społecznej i politycznej wobec ludności serbołużyckiej wynikłe z jej nieznamomości języka niemieckiego będą jak najsurowiej karane”¹.

Dla ludności łużyckiej wystąpienie z podobnym wnioskiem było wydarzeniem wyjątkowo ważnym, lecz ówczesny reprezentant opinii serbołużyckiej, Łużycka Rada Narodowa, zignorowała je. Wyrazem tego było stanowisko organu prasowego Rady, „Serbskich Nowin”, które podały jedynie wiadomość o przedłożeniu projektu i o dyskusji nad nim, nie opatrując faktu tego szerszym komentarzem. Organizacje łużyckie nie zajęły również zdecydowanego stanowiska wobec projektu. Rada Narodowa nie uczyniła nic, aby swym autorytetem zmobilizować ludność serbołużycką do poparcia wniosku KPD. Przedstawiciele innych partii w *Landtagu* saskim wystąpili zgodnie przeciw równouprawnieniu Serbołużyczan. Projekt oddany został do Komisji Prawnej, która go jednak nie rozpatrzyła.

Z chwilą dojścia do władzy Hitlera, wszelkie próby uregulowania prawnej sytuacji Serbołużyczan w Niemczech skazane były z góry na niepowodzenie. Rozpoczął się okres wyniszczenia kultury narodowej Łużyczan i brutalnego ich niemieczenia.

Koniec II wojny światowej przyniósł nowe możliwości rozwojowe ludności łużyckiej.

Po przełamaniu impasu w łonie czołowych organizacji łużyckich, które początkowo nie umiały się wyzbyć tendencji nacjonalistycznych, po nawiązaniu współpracy między postępowymi siłami ludności łużyckiej i niemieckiej, dokonał się tak ważny dla dalszych dziejów Serbołużyczan fakt, jak uchwalenie w dniu 23 III 1948 r w *Landtagu* saskim „Ustawy o zagwarantowaniu praw ludności serbołużyckiej”

Ustawa ta brzmi:

- „§ 1. Ludność łużycka ma ustawowo zastrzeżone prawo do rozwoju i kultywowania swego języka i kultury.
- § 2. Dla dzieci serbołużyckich należy stworzyć szkoły podstawowe i średnie z łużyckim językiem wykładowym, w których udzielać się będzie także nauki języka niemieckiego.
- § 3. Władze i urzędy na obszarach mieszanych językowo posługiwać się będą obok języka niemieckiego także łużyckim.
- § 4. Na obszarach łużycko-niemieckich należy zatrudnić w aparacie administracji przedstawicieli społeczeństwa serbołużyckiego w liczbie proporcjonalnej do gęstości zaludnienia ludności łużyckiej.
- § 5. 1. Dla kierowania i opieki nad życiem kulturalnym Serbołużyczan należy powołać Łużycki Urząd Kultury i Oświaty Ludowej podległy Ministerstwu Oświaty, z siedzibą w Budziszynie.
2. Zespół pracowników tego Urzędu wybrany zostanie na podstawie wniosków przedstawionych przez połączone antyfaszystowskie organizacje łużyckie.
3. Środki finansowe na odbudowę życia kulturalnego Łużyc i dalszy jego rozwój czerpane będą z budżetu ogólnopaństwowego.

¹ Patrz *Das Leben der Sorben in der Deutschen Demokratischen Republik*. „Dokumentation der Zeit”, Hft. 95, z dn. 1 IV 1955 r., s. 7211–7212.

- § 6. Urzędy i administracja na obszarach mieszanych językowo mają obowiązek popierania wszelkich dziedzin kultury łużyckiej.
- § 7. Nad wykonaniem powyższej ustawy czuwają Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Ministerstwo Oświaty².

Powołany wraz z uchwaleniem ustawy Serbołużycki Urząd Kultury i Oświaty Ludowej (*Sorbisches Kultur- und Volksbildungsamt*) był formalnie ekspozyturą saskiego Ministerstwa Oświaty³, o jego składzie personalnym decydowała jednak *Domowina* — społeczna organizacja Serbołużyczan. Działalność Urzędu objęła w tym okresie, poza zagadnieniami kulturalno-oświatowymi, także niektóre sprawy polityczne. Do takich należało m. in. zagadnienie rozciągnięcia ustawy o zagwarantowaniu praw ludności serbołużyckiej na obszar Dolnych Łużyc⁴, a także wprowadzenia postanowień o autonomii kulturalnej Łużyczan do przygotowywanego wówczas projektu Konstytucji NRD. Uchwalona w r. 1949 Konstytucja poświęca temu zagadnieniu art. 11, gdzie czytamy, że

„obcojęzycznym grupom ludności Republiki należy pomagać w ich swobodnym rozwoju narodowym na drodze ustawodawczej i administracyjnej; w szczególności nie wolno przeszkadzać im w używaniu języka ojczystego: w szkołach, samorządzie i sądownictwie”⁵.

W dn. 11 I 1951 r. wydano „Pierwsze rozporządzenie wykonawcze do ustawy o zagwarantowaniu praw ludności serbołużyckiej z dn. 23 III 1948 r.”

Brzmi ono⁶:

„Dla poparcia przez państwo rozwoju języka i kultury łużyckiej, na podstawie § 3 i 4 ustawy o zagwarantowaniu praw ludności serbołużyckiej, zarządza się co następuje:

- § 1. W powiatach Bautzen, Hoyerswerda, Kamenz, Löbau i Niesky ustanawia się przy radach powiatowych urząd referenta, do którego obowiązków należy zapewnienie ustawą ustalonych praw ludności łużyckiej.
- § 2. 1. W urzędach powiatowych powiatów Bautzen, Hoyerswerda, Kamenz, Löbau i Niesky, a także w urzędach gminnych tych powiatów, podania przyjmowane będą i załatwiane w j. łużyckim. Urzędy gminne i powiatowe mają prawo posługiwania się w trybie urzędowym j. łużyckim.
2. Zarządzenia urzędowe władz powiatowych i gminnych ogłaszane będą także w j. łużyckim.
- § 3. Władze powiatowe i gminne powiatów określonych w § 1, zobowiązane są w ramach polityki personalnej do zatrudnienia postępowych sił społeczeństwa łużyckiego, które muszą przy tym wykazać niezbędną znajomość j. łużyckiego w słowie i piśmie.
- § 4. 1. W gminach zamieszkałych przez ludność serbołużycką radni na posiedzeniach i w komisjach mają prawo posługiwania się j. łużyckim, przy czym należy postarać się o przekład w j. niemieckim.
2. Ogłoszenia, uchwały i zarządzenia władz gminnych w gminach tych ogłaszane będą także w j. łużyckim.
- § 5. Przed sądami państwowymi powiatów Bautzen, Hoyerswerda, Kamenz, Löbau i Niesky przedstawiciele ludności serbołużyckiej mają prawo posługiwania się j. łużyckim. W miarę potrzeby sądy mają obowiązek powołania tłumacza z urzędu. Wyżej wymienione 5 sądów powiatowych może przeprowadzać rozprawy w j. łużyckim.

² Patrz Jw.

³ W r. 1955, w myśl sugestii III Kongresu *Domowiny*, Prezydium Rady Ministrów NRD postanowiło przekształcić dawny Serbołużycki Urząd Kultury i Oświaty Ludowej w Departament Spraw Łużyckich przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych NRD (*Hauptabteilung Sorbenfragen*). Patrz *Jahrbuch der DDR 1956*, s. 107–108.

⁴ Podobna ustawa dotycząca Dolnych Łużyc uchwalona została przez *Landtag brandenburski* w dn. 12 IX 1950 r.

⁵ Por. *Konstytucja Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Warszawa 1950, PISM.

⁶ Patrz *Das Leben der Sorben in der Deutschen Demokratischen Republik*. „Dokumentation der Zeit”, Hft. 95, z dn. 1 VI 1955 r., s. 7213–7214.

- § 6. Serbołużyczanie mają prawo używania swoich imion i nazwisk wg ortografii łużyckiej. Przedstawiciele ludności serbołużyckiej mogą złożyć wnioski o zmianę swych nazwisk na łużyckie w wypadku ich zniemczenia. Do wniosku takiego należy ustosunkować się pozytywnie uwzględniając przy tym ogólne przepisy dotyczące zmiany nazwisk.
- § 7. Budynki urzędowe jak również nazewnictwo miejscowości i znaki drogowe w powiatach Bautzen, Hoyerswerda, Kamenz, Löbau i Niesky poza j. niemieckim powinny także posiadać napisy w j. łużyckim⁷.

Ponieważ bieżącemu rozwojowi kultury Serbołużyczan poświęcał „Przegląd Zachodni” przy różnych okazjach szersze i szczegółowsze omówienia⁷, ograniczymy się więc tu tylko do stwierdzenia, że nie ma dziedziny życia społeczno-kulturalnego Łużyczan, gdzie zastosowanie uchwał przyznających im autonomię kulturalną, nie byłoby widoczne. Kultura łużycka przeżywa obecnie, w ramach ogólnej polityki kulturalnej NRD, okres bujnego rozkwitu.

Piętnasta rocznica „Ustawy o zagwarantowaniu praw ludności serbołużyckiej” obchodzona była na Łużycach bardzo uroczystie. Już na rok przed tą datą wszystkie organizacje łużyckie, społeczne i kulturalne, włączyły się do obchodów piętnastolecia „Ustawy”. Uroczysty koncert symfoniczny transmitowany przez Radio NRD z Budziszyna w przeddzień tej rocznicy był punktem centralnym obchodów. Na koncercie obecni byli czołowi przedstawiciele życia państwowego, kulturalnego i społecznego NRD jak również organizacji społecznych i kulturalnych serbołużyckich, wśród nich minister oświaty prof. dr Lemnitzer oraz przewodniczący Domowiny Krjeńc. W koncercie wystąpiła wielka orkiestra Radia NRD w Lipsku pod dyktando A. F. Guhla. Na program koncertu złożyły się kompozycje starszych i młodszych mistrzów łużyckich: Kocora, Krawca, Pilka i Rawpa oraz utwory inspirowane przez łużycką muzykę ludową: *Suita* 1962 Pawlika i *Suita Łużycka* Schmidta-Waltera. Bardzo bogato przedstawiała się wokalna część programu, w której wystąpili soliści z Polski, Bułgarii, Czechosłowacji i NRD. I tak pieśni kompozytorów łużyckich wykonali: Irena Torbus-Mierzwiakowa, Peter Slawow, Jarmila Vrchoťová-Pátová, Johannes Prkno, i Werner Kiersch⁸.

Tadeusz Wróblewski

GOSPODARKA NRF W R. 1962 I JEJ PERSPEKTYWY ROZWOJOWE W ROKU NASTĘPNYM

Uwagi wstępne

Okres słabnącej koniunktury gospodarczej i zwolnionego tempa wzrostu gospodarki, sięgający swymi początkami połowy r. 1961 trwał w Niemieckiej Republice Federalnej nadal przez cały r. 1962. Nie było to zjawisko lokalne. W większości przodujących krajów kapitalistycznych, w różnym co prawda stopniu i z pewnymi przesunięciami w czasie, można było zaobserwować podobne procesy. Przebieg ich jednak był w NRF wyraźniejszy, niż w większości innych krajów zachodnich. I tak np. wskaźnik wzrostu produkcji przemysłowej (4,5%) był prawie równy ze wskaźnikami Holandii (4,3%), a wyższy jedynie od wskaźników W. Brytanii (1,5%) i Austrii (3,9%), niższy natomiast od wskaźników pozostałych partnerów z EWG: Francji (7,8%), Belgii (5,9%), nie mówiąc już o Włoszech, które w dalszym ciągu

⁷ Patrz m. in. moje artykuły: *Łużyckie Wydawnictwo Ludowe Domowina*, „PZ” nr 3/1962, s. 128—132; *Organizacja Serbołużyczan Domowina w 50 rocznicę swego istnienia*, „PZ” nr 6/1962, s. 377—386; *Rocznice łużyckie*, „PZ” nr 1/1963, s. 126—131.

⁸ Patrz P. Jenka, *II rozgłosowy koncert serbskiej muzyki*, „Rozhled”, Nr. 4/1963, s. 119—120.